

УДК 159.923+159.928(043)

КОСТЯНТИН КИСЕЛЬОВ

М. Слов'янськ

gerald@mail.ru

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті налізуються новітні теоретичні та методологічні підстави дослідження креативності майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ. Створюються необхідні передумови щодо теоретичного та емпіричного вивчення психологічної динаміки креативності студентів-педагогів впродовж терміну навчання, визначення психолого-педагогічних умов її становлення, з'ясування впливу особливостей пізнавальної діяльності, особливостей організації навчально-виховного процесу на специфіку прояву креативності майбутнього педагога. Стверджується, що розвинена креативність майбутнього педагога виступає невід'ємною характеристикою успішності його навчальної діяльності, його подальшого професійного зростання, оскільки її структурні компоненти та показники забезпечують ефективність здійснюваного ним самим навчально-виховного процесу та трансляцію підростаючому поколінню накопиченого досвіду людства.

Ключові слова: креативність, майбутній педагог, студент, структура, показник, аналіз, навчання, рівень, професійна підготовка.

Структуру креативності та її психологічні компоненти у різні часи та у різних системах понять розглядали у своїх численних роботах вітчизняні та закордонні дослідники. Адже сама по собі ця проблематика увесь час прихована певною завісою таємничості та з великими труднощами піддається науковому аналізу, систематизації та класифікації. У сучасній психологічній науці зазвичай виділяють три основні види креативності: соціальна креативність, особистісна креативність, інтелектуальна креативність. Сама перший з цих видів креативності, що ніби розчинений у людських контактах та взаєминах і привертає нашу увагу. Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання системного погляду на соціальну креативність як складову успішності та професіоналізму майбутнього фахівця у сфері «людина-людина», «людина-соціальна спільнота», виділення та системного аналізу основних її психологічних особливостей, характеристик, критеріїв та механізмів.

Наприкінці минулого століття у психологічному словнику авторства А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського, креативність ще не виділяється в якості самостійної дефініції, наголошується на невирішеності питання про самостійність та незалежність креативності

від інтелекту. Вона розглядається швидше як здібність породжувати незвичайні ідеї, уникаючи при цьому традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації, при цьому у сутнісному аспекті креативність у ті часи досліджується як специфічний вид інтелектуальних здібностей і, одночасно, сукупність творчих здібностей особистості. Також зазначається, що креативності властиве складне сполучення у своїй структурі здібностей та властивостей особистості, що в поєднанні з її віковою мінливістю, залежністю від зовнішніх впливів, фактично унеможливорює або робить малопродуктивною її психологічну діагностику [5, 398].

У сучасній вітчизняній психології під креативністю частіше за все розуміється певна відносно стійка характеристика особистості, обдарованість, здібність до творчості, що проявляється (проте не обов'язково) у діяльності, пізнанні спілкуванні тощо. Сучасні дослідження креативності вже доволі важко класифікувати, проте переважна більшість дослідників у своїх наукових пошуках концентруються довкола двох напрямків: особистісному та пізнавальному [4, 181]. Крім того, змушені констатувати, що зараз креативність розглядається як психологічна характеристика особистості, що залежить від комплексів її більш

дрібних рис та не зводиться до інтелекту, втім і наразі наявні певні ускладнення із її психологічною діагностикою та прогнозуванням структурного та рівневого розмаїття її проявів у повсякденному житті.

Метою нашого дослідження є аналіз як теоретичних, так і методологічних підстав дослідження креативності майбутніх педагогів в процесі їх професійної підготовки. Для цього вважаємо за необхідне розв'язати наступні завдання дослідження: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічної проблеми дослідження креативності майбутніх педагогів у процесі навчальної діяльності; 2) виділити та описати психологічні характеристики креативності майбутніх педагогів та змістові психологічні особливості її прояву у ході професійної підготовки останніх; 3) вказати психолого-педагогічні умови становлення креативності майбутніх вчителів в ході їх професійної підготовки у ВНЗ.

М. В. Саврасов, аналізуючи факторну структуру креативності майбутнього педагога, зазначає, що основним є перший фактор (креативність-емоції-мотивація), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти, досягаючи при цьому успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Торренса. Автор підкреслює, що на другому полюсі даного фактору розташовані показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності. Другий фактор (невербальний інтелект-вербальна креативність) містить на недостовірному рівні змінні інтелекту за тестом Равена та показник унікальності за тестом Медніка. Третій фактор (невербальний інтелект) містить показники інтелекту за тестом Равена [6, 131].

О. С. Шило, займаючись дослідженням ціннісних орієнтацій в контексті творчої діяльності особистості, стверджує, що розвиток творчості майбутнього педагога може знайти свої місце у процесі його професійної підгото-

вки шляхом розвитку спрямованості особистості на цінності професійної та особистісної самореалізації, системи ціннісних орієнтацій особистості [9].

Н. Є. Гоцуляк, визначаючи та експериментально перевіряючи психологічні умови розвитку професійної креативності викладача іноземної мови, формулює їх наступним чином: 1) мотиваційна готовність викладача до систематичної роботи з підвищення рівня методичної майстерності; 2) критичний аналіз своєї педагогічної діяльності, що забезпечує виявлення психологічних бар'єрів, характерних для його діяльності, і вибір «розвиваючих» стратегій їхнього подолання; 3) цілеспрямований перегляд сформованої системи методичних знань, навичок й умінь і пошук нових засобів і способів навчання іноземної мови; 4) освоєння викладачем нових методів і методик рішення конкретних завдань навчання іноземної мови повинне здійснюватися при дотриманні певної психологічної послідовності етапів оволодіння способами рішення методичних проблем [1].

І. В. Гриненко, вивчаючи педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки, зазначає, що запропонована ним система критеріїв (мотивація успіху, ступінь реактивної тривожності, невербальна креативність, вербальна креативність, уміння кодувати інформацію, уміння структурувати зміст тексту) та показників дала змогу визначити рівні розвитку креативності студентів гуманітарного профілю (низький, середній, високий). За переконанням автора високим рівнем володіють студенти, які сподіваються на успіх, характеризуються низьким рівнем реактивної тривожності, структурують зміст тексту з виділенням усіх його підтем та мікротем, володіють широким арсеналом засобів вербального та образного перекодування інформації (символічне заміщення); середній рівень властивий студентам, що відзначаються помірним рівнем реактивної тривожності, уміють структурувати зміст тексту та виділити принаймні половину його підтем та мікротем, здатні епізодично знаходити засоби символічного заміщення вербальної інформації; нарешті низький рівень розвитку креативно-

сті притаманний студентам із високим рівнем реактивної тривожності, невміння чітко структурувати зміст тексту та знаходити засоби символічного заміщення вербальної інформації [2].

О. М. Дунаєва вважає педагогічну креативності невід'ємною характеристикою майбутнього учителя у процесі професійної підготовки, та визначає її як уміння сприймати й нестандартно розв'язувати професійні проблеми, використовуючи найбільш оптимальні засоби, успішно взаємодіяти з оточенням, особливо за нестандартних ситуацій, втілюваних у спроможності створювати оригінальні продукти, які мають особистісну й соціальну значущість; у здатності до створення нового, у нетрадиційному підході до організації навчально-виховного процесу, вмінні творчо вирішувати будь-які професійні проблеми, взаємодіяти з вихованцями, колегами, батьками дітей, в умінні розвивати креативність дітей, що знаходила б свій вияв у їхній поведінці, яка ставала б нормою їхнього життя [3].

В. П. Чорноус теоретично обґрунтовує та експериментально перевіряє педагогічні умови формування творчих здібностей студентів у процесі вивчення предметів математичного циклу, і остаточно класифікує їх наступним чином: організаційні (врахування особливостей організації навчального процесу на основі авторської моделі, розробка та впровадження змісту, ефективних форм, методів і засобів формування творчих здібностей); методичні (створення навчально-методичного супроводу, реалізація потенціалу науково-педагогічного складу вищого навчального закладу); психолого-педагогічні (мотивація навчальної діяльності; формування системи знань, умінь і навичок, що формуються у процесі фахової підготовки; створення творчої атмосфери; залучення студентів до творчої діяльності) [7].

І. Ю. Шахіна вважає, що креативність майбутніх вчителів математики полягає в здібності: робити логічні висновки, порівнювати, зіставляти; працювати в більше, ніж одній професійній сфері, нагромаджувати інформацію з кількох галузей знань; здібності до постановки нових проблем, здатність до аналізу, до перенесення досвіду розв'язування на інші задачі; до критичної перевірки і сортування

інформації; до рефлексії: здатність до передбачення, проникливості у пошуках проблем та ін.; здібності до абстракції, до самостійного здобування знань, мислити нетривіально, готовність до сприйняття нового. А в якості педагогічних умов формування креативності в майбутніх учителів математики авторка розглядає: наявність інформаційної культури; використання комп'ютерних навчальних програм як складових мультимедіа; оволодіння майбутніми вчителями математики засобами мультимедіа в навчальному процесі [8].

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) розвиток креативності майбутнього педагога виступає запорукою його професіоналізму та повинен мати місце у процесі його професійної підготовки; 2) серед психологічних особливостей прояву креативності майбутнього вчителя доцільно виділити інтелектуальну, комунікативну та загальну емоційність, діяльнісну спрямованість, внутрішню мотивацію майбутньої професійної діяльності, творчу активність, потребу активно діяти, соціальний самоконтроль, силу волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Торренса; 3) серед психолого-педагогічних умов становлення креативності майбутнього вчителя виділяються уміння сприймати й нестандартно розв'язувати професійні проблеми, успішно взаємодіяти з оточенням, нетрадиційно підходити до організації навчально-виховного процесу тощо.

Список використаних джерел

1. Гоцуляк Н. Є Психологічні умови розвитку професійної креативності викладача іноземної мови: автореф. дис. ... канд. психол. наук. 19.00.07 / Н. Є. Гоцуляк. — Хмельницький, 2008. — 20 с.
2. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / І. В. Гриненко. — Хмельницький, 2008. — 20 с.
3. Дунаєва О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / О. М. Дунаєва. — Вінниця, 2008. — 20 с.
4. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О. М. Степанов]. — К. : Академвидав, 2006. — 424 с. — (Енциклопедія ерудита).
5. Психология. Словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Политиздат, 1990. — 494 с.
6. Саврасов М. В. Емоційно-мотиваційні складові креативності особистості: дис. ... канд. психол.

- наук: спец. 19.00.01 Загальна психологія, історія психології / М. В. Саврасов. — Харків, 2012. — 224 с.
7. Черноус В. П. Формування творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення предметів математичного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. П. Черноус. — Житомир, 2010. — 21 с.
 8. Шахіна І. Ю. Формування креативності у майбутніх учителів математики засобами мультимедіа: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / І. Ю. Шахіна. — Вінниця, 2007. — 20 с.
 9. Шило О. С. Проблема ціннісних орієнтацій в контексті творчої діяльності особистості / О. С. Шило // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія ; за ред. С. Д. Максименка. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — Т. 10. — Вип. 7. — С. 580—591.

KOSTIANTYN KISEL'OV
Slavyansk

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PREREQUISITES FOR THE STUDY OF SOCIAL CREATIVITY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Analyzes the latest theoretical and methodological bases of the study of creativity of future teachers in the course of their training at the university. The necessary preconditions for a theoretical and empirical study of the psychological dynamics of students and educators during the training period, the definition of psycho-pedagogical conditions of its formation, the elucidation of the influence of the features of cognitive activity, characteristics of the organization of educational process on the specificity of manifestations of creativity of future teachers. It is alleged that the development of creative future teacher performs an integral characteristic of the success of its educational activity, its further professional growth, as its structural components and indicators provide effectively carry out their own educational process and translation of the younger generation experience of mankind.

Key words: creativity, future teacher, student, structure, index, analysis, training, level, professional training.

КОНСТАНТИН КИСЕЛЁВ
Славянск

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КРЕАТИВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье анализируются новейшие теоретические и методологические основания исследования креативности будущих педагогов в процессе их профессиональной подготовки в ВУЗе. Создаются необходимые предпосылки для теоретического и эмпирического изучения психологической динамики студентов-педагогов на протяжении периода обучения, определения психолого-педагогических условий ее становления, выяснение влияния особенностей познавательной деятельности, особенностей организации учебно-воспитательного процесса на специфику проявления креативности будущего педагога. Утверждается, что развитая креативность будущего педагога выступает неотъемлемой характеристикой успешности его учебной деятельности, его дальнейшего профессионального роста, поскольку ее структурные компоненты и показатели обеспечивают эффективность осуществляемого им самим учебно-воспитательного процесса и трансляцию подрастающему поколению накопленного опыта человечества.

Ключевые слова: креативность, будущий педагог, студент, структура, показатель, анализ, обучение, уровень, профессиональная подготовка.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2016